

Іван Кірсанов

Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”, аспірант
кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка

І. Зязюна; Харків, Україна;

ORCID: <http://orcid.org/0009-0004-2587-7199>;

E-mail: ivanrazor6@gmail.com

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ МАЙБУТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Анотація: розглянуто перспективи сформованості м'яких навичок зі соціального та емоційного інтелекту в контексті ефективності людської діяльності у сучасному світі. Проаналізовано відповідну наукову літературу щодо філософсько-освітнього розуміння проблеми “соціального та емоційного інтелекту” в контексті нових вимог до емоційної стійкості, адаптивності молоді, погіршення психологічного благополуччя та емоційного здоров'я в сучасному суспільстві. Проведено опитування військових та цивільних мешканців, які живуть і працюють під час війни в Україні. Висвітлено рефлексивні, емоційні аспекти формування та розвитку соціального та емоційного інтелекту майбутніх фахівців соціальної сфери у ЗВО з урахуванням світових, європейських та українських тенденцій, інноваційних педагогічних технологій. Отримано результати, які представлено у вигляді рекомендацій щодо необхідності формування навичок емоційного інтелекту як центральної частини критичної рефлексії соціальної роботи у розрізі педагогічного та психологічно-емоційного контексту сучасної епохи. Обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування емоційного інтелекту як основи професійної культури соціального фахівця, практичної підготовки та наставництва майбутніх працівників соціальної сфери, оскільки це визначає принципи відповідальності, співчуття, справедливості та етичного ставлення до людей, що є критично важливим для ефективної та гуманної роботи з вразливими групами населення.

Ключові слова: емоційний інтелект; емоційна компетентність; соціальний інтелект; педагогічний контекст; психологічно-емоційний контекст; інноваційні педагогічні технології; професійна діяльність; фахівець соціальної сфери.

Ivan Kirsanov

National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”, graduate student of the
department of pedagogy and psychology of management of social systems of academician I.

Zyazyun; Kharkiv, Ukraine;

E-mail: ivanrazor6@gmail.com

THE INFLUENCE OF SOCIAL AND EMOTIONAL INTELLIGENCE ON THE EFFICIENCY OF THE FUTURE ACTIVITIES OF SOCIAL PROFESSIONALS

Abstract: the prospects for the formation of soft skills in social and emotional intelligence in the context of the effectiveness of human activity in the modern world are considered. The relevant scientific literature on the philosophical and educational understanding of the problem of “social and emotional intelligence” in the context of new requirements for emotional stability, adaptability of youth, deterioration of psychological well-being and emotional health in modern society is analyzed.

© Іван Кірсанов, 2025

A survey of military and civilian residents living and working during the war in Ukraine is conducted. The reflective, emotional aspects of the formation and development of social and emotional intelligence of future specialists in the social sphere in higher education are highlighted, taking into account global, European and Ukrainian trends and innovative pedagogical technologies. The results are presented in the form of recommendations on the need to form emotional intelligence skills as a central part of critical reflection on social work in the context of the pedagogical and psychological-emotional context of the modern era. The need for targeted formation of emotional intelligence as the basis of the professional culture of a social specialist, practical training and mentoring of future social workers is substantiated, since this determines the principles of responsibility, compassion, justice and ethical attitude towards people, which is critically important for effective and humane work with vulnerable groups of the population.

Key words: emotional intelligence; emotional competence; social intelligence; pedagogical context; psychological-emotional context; innovative pedagogical technologies; professional activity; social sphere specialist.

Ivan Kirsanov

An extended abstract of the paper on the subject of:

“The influence of social and emotional intelligence on the efficiency of the future activities of social professionals”

Problem setting. Social workers often experience higher levels of burnout than other workers, so it is important to understand the coping processes and techniques they can use to protect themselves from psychological stress [21]. The ability to effectively manage one's emotional responses in challenging situations is central to the role of social workers. Emotions affect social workers in various ways in their daily practice. Social workers are constantly exposed to difficult living conditions of clients, which are often a result of stress from wartime conditions or the consequences of the war currently taking place in Ukraine [20].

Researchers argue that social and emotional intelligence skills should become an integral part of professional competence in times of continuous change, and that this requires social workers to have a wise attitude towards both their own emotions and the emotions of others [33]. The modern labor market places high demands on the adaptability and stress resistance of employees, so the need to integrate social and emotional intelligence skills into the educational process is high. The formation of

emotional intelligence as a component of acquiring soft skills of future social sphere specialists becomes a necessary condition for their successful professional activity. In analyzing the prospects for using emotional intelligence and social work practice, scientists emphasize the complexity of studying emotions, namely three general themes identified by the results of surveys: 1) recognition of emotional complexity; 2) reflection on emotional topics; 3) examination of one's own biases. Despite the fact that the centrality of emotions in social work dates back several decades, further research is needed on the introduction and management of emotional intelligence in the educational process of training future social workers in higher education, the relevance and importance of which for organizational life is fully recognized [27].

Resent research and publications analysis. The ancient Greeks pondered the concept of “emotional intelligence”, believing that a wise person is one who is able to combine reason, logic, and emotions. The concept of emotional intelligence originates from the ancient history of philosophical and

psychological thought, and is rooted in the ideas of Aristotle, Epictetus, Seneca, René Descartes, Jean-Jacques Rousseau [1; 5; 6; 10], and many prominent researchers and scholars who emphasized the need to master emotions through rational control, and their connection with rationality and ethical development. Despite the fact that this was two and a half thousand years ago, the issue of human emotions has remained unchanged.

The interest in emotional intelligence re-emerged in the early 20th century due to the discovery of a relationship between a person's success in career and life and the ability to effectively manage one's own emotions, as well as the ability to effectively interact with others based on emotional connections [13]. At the same time, the results of classical IQ (intelligence quotient) tests could not explain the peculiarities of people's motivation and behavior and assess these abilities [28]. The scientist Ingram proposes the following concepts regarding emotional intelligence in social work: reflection in action and reflection in action. The first concept (reflection in action) refers to the ability to think about a situation while a person is engaged in it, and the other (reflection in action) refers to the analysis of the situation later [29].

A group of Ukrainian researchers led by O. Romanovsky proved the high effectiveness of the EI development program, with the need to use discussions and debates, which consist of several stages, namely: preparation, the debates themselves, analysis and work on errors (improving debate skills) [15]. And at each of these stages, EI development occurs. Researchers E. Nosenko and Kovryga noted the importance of the adaptive and stress-protective function of EI, which is an important construct for future social sphere specialists [14]. Such psychological features that are extremely important for social sphere specialists, including self-awareness, empathy and emotional regulation, can be developed using psychological and pedagogical functions, such as EI training programs, creating a

positive environment in the student group. All this will allow you to better navigate the social and emotional situations that social sphere specialists encounter in their personal and professional lives, which will ultimately lead to more successful professional activities.

Paper objective. The purpose of the article is to analyze the essence and significance of social and emotional intelligence as an important component of success in the professional activity of a social work specialist and the ways of forming social and emotional intelligence in future social sphere specialists in the educational environment of a higher education institution; to determine on this basis the technologies for the development of social and emotional intelligence in future social sphere specialists. The objectives of the study were as follows: 1) to clarify the essence of the concept of emotional intelligence of a social sphere specialist from different points of view, its structure; 2) to identify key factors that influence the effectiveness of the formation of emotional intelligence in future social sphere specialists in higher education institutions; 3) to highlight the pedagogical conditions for the formation of emotional intelligence in future social sphere specialists in the educational process of a higher education institution; 4) to characterize the technologies for the formation of emotional intelligence in future social sphere specialists in higher education institutions; 5) to develop practical recommendations for the development of emotional intelligence in social sphere specialists in modern higher education institutions.

Paper main body. The object of the study is the educational process of future social sphere specialists in the educational environment of higher education institutions. The subject of the study is the ways of forming emotional intelligence in future social sphere specialists in the educational process of a higher education institution. The following research methods are considered: critical analysis of scientific sources on the research problem; method of observation, study and generalization of advanced pedagogical

experience; analysis, comparison and systematization of theoretical and empirical surveys. In 2024, a study was conducted at the National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" on the relationship between the presence of emotional and social intelligence skills and the effectiveness of training and work of social sphere specialists in the conditions of the modern Russian-Ukrainian war. The study was attended by 67 people — students of pedagogical and psychological specialties, 28 heads of various business structures of the city of Kharkov, 30 working social sphere specialists of the city of Kharkov. The study was conducted using a survey method. The questionnaire used to study the relationship between the presence of emotional and social intelligence skills and the effectiveness of training and work of social sphere specialists consisted of two main parts: the first part concerned emotional and social intelligence skills, the second — assessment of work performance. After collecting the responses, a correlation analysis was conducted to study the relationship between emotional and social intelligence skills and performance indicators of social workers. After processing the data using the Pearson correlation coefficient to study the linear relationship between variables, correlation coefficients were calculated for each pair of variables (for example, self-awareness — customer satisfaction, empathy — task performance, etc.). The analysis made it possible to identify important patterns and draw conclusions about the significant impact of these skills on professional activity and to establish an unconditional relationship between emotional and social intelligence skills and the performance of social workers.

To study the level and characteristics of emotional intelligence in students of pedagogical and psychological specialties, managers of various business structures and working social workers, the D. Lyusin test (questionnaire) was also used. During this survey, the level of emotional intelligence of the above-mentioned respondents was determined

within the framework of one or another type of relationship: "interpersonal emotional intelligence", "intrapersonal emotional intelligence", "understanding one's own emotions" and "managing one's own emotions". The level of empathy, social interaction; adaptation to change; emotional resilience in stressful situations was also determined.

Conclusions of the research. Based on the results of the survey, it can be noted that EI has practical benefits in the context of pedagogy and psychology of higher education, and the formation of social and emotional intelligence in future specialists in the social sphere is an important aspect of their training in higher education institutions. Several ways have been identified that can contribute to the development of these skills: 1) the introduction of specialized courses on emotional intelligence; 2) the organization of trainings and practical classes to practice communication, cooperation and conflict resolution skills; 3) conducting conversations, educational lectures, practical or scientific-practical conferences, other thematic extracurricular activities; 4) involving students in projects in the field of social work; 5) participation in international exchanges, cross-cultural programs, etc.; 6) the inclusion of aspects of social and emotional intelligence in all academic disciplines so that students can apply these skills in different contexts. The scientific novelty of the work lies in the fact that a holistic analysis of the problem of forming emotional intelligence in future social sphere specialists in higher education institutions has been carried out; the structure of emotional intelligence of such specialists has been revealed (in particular, the concepts of emotional awareness, managing one's own emotions, self-motivation, empathy, recognizing the emotions of other people); the psychological and pedagogical features of the formation of emotional intelligence have been determined; the pedagogical conditions for the formation of emotional intelligence have been characterized; the technology for the formation of emotional intelligence in future social work specialists has been theoretically substantiated.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Соціальні працівники часто відчують вищий рівень вигорання, ніж інші працівники, тому важливо розуміти процеси адаптації та технології, які вони можуть застосовувати для захисту від психологічного стресу [21]. Здатність ефективно керувати власними емоційними реакціями в складних умовах є центральною для ролі соціальних працівників. Емоції різними способами впливають на соціальних працівників у їхній повсякденній практиці. Соціальні працівники постійно стикаються з важкими умовами життя клієнтів, які часто є наслідком стресу від військових умов або наслідків війни, яка зараз є в Україні [20]. Є докази того, що студенти, які навчаються на спеціальностях, пов'язаних із соціальною роботою, та, особливо, такі, які не володіють сукупністю соціальних, когнітивних та емоційних навичок, знань і умінь, що дають змогу людині успішно взаємодіяти з іншими, адаптуватися до соціального середовища, співпрацювати в команді, вирішувати конфлікти та приймати відповідальні рішення в життєвих ситуаціях, часто вважають свої завдання емоційно складними та стресовими [27].

Їм зазвичай важко розрізнити такі емоції, як емпатія, ідентифікація, дискомфорт, тривога, роздратування/обурення та ефективно керувати ними.

Деякі науковці вважають, що усвідомлення власних упереджень, пов'язаних із нормативним культурним розумінням, сприяє розумінню різних проявів емоцій та допомагає виявленню навичок керування такими емоціями. Емоції є фундаментальними для людського досвіду; вони виконують численні цільові функції, від попередження людей про небезпеку до допомоги їм у налагодженні соціальних стосунків [27]. Дослідники зазначають, що

тема емоцій є багатогранною й охоплює різні дисципліни [25]. Вони стверджують, що навички з соціального та емоційного інтелекту мають стати невід'ємною частиною професійної компетентності у час безперервних змін, і що це вимагає від соціальних працівників мудрого ставлення як до власних емоцій, так і до емоцій інших [33]. Соціальне розуміння — це, серед іншого, вміння опрацьовувати велику кількість невербальних сигналів інших людей; управління взаємовідносинами відбувається через усвідомлення емоцій, здатності розпізнавати та розуміти, що відчують інші люди. Таким чином, щоб розвинути в собі здатність до найбільшого відчуття щастя та успішної самореалізації, фахівцю соціальної сфери варто розвивати свій емоційний інтелект. Адже завдяки йому можна знайти баланс між розумом та почуттями та наблизитись до відчуття гармонії у житті.

Сучасний ринок праці висуває високі вимоги до адаптивності та стресостійкості працівників, тому необхідність інтеграції навичок соціального та емоційного інтелекту в освітній процес є високою. Формування емоційного інтелекту як складової набуття м'яких навичок майбутніх фахівців соціальної сфери стає необхідною умовою їх успішної професійної діяльності. Емоції мають потенціал для усвідомлення власних упереджень, пов'язаних із нормативними суспільними поглядами, розумінням складності емоцій, навіть, якщо емоції можуть здаватися простими, насправді вони заслуговують ретельного аналітичного дослідження. Фахівцям соціальної сфери зазвичай не вистачає часу, необхідного для особистих роздумів і аналізу під час роботи на індивідуальному рівні. Така форма аналітичного усвідомлення передбачає виявлення власних, іноді втілених, емоційних тригерів і звернення уваги на них. У аналізі перспектив використання емоційного інтелекту і практики соціальної роботи, науковці підкреслюють складність

дослідження емоцій, а саме три загальні теми, які визначені за результатами опитувань: 1) визнання емоційної складності; 2) роздуми на емоційні теми; 3) вивчення власних упереджень.

Незважаючи на те, що центральне значення емоцій у соціальній роботі сягає кількох десятиліть, потрібне подальше дослідження впровадження та керування емоційним інтелектом в освітній процес підготовки майбутніх соціальних працівників у ЗВО, актуальність і важливість якого для організаційного життя є повністю визнаною [27].

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Ще стародавні греки розмірковували над поняттям “емоційний інтелект”, вважаючи, що мудра людина — це та, яка здатна об'єднати розум, логіку та емоції. Концепція емоційного інтелекту бере свій початок із давньої історії філософської та психологічної думки та сягає корінням в ідеї Арістотеля, Епіктета, Сенеки, Рене Декарта, Жан-Жака Руссо [1; 5; 6; 10], та багатьох видатних дослідників та учених, які наголошували на необхідності опанування емоцій за допомогою раціонального контролю, та на їх зв'язок із раціональністю та етичним розвитком. Незважаючи на те, що це було дві з половиною тисячі років тому, питання людських емоцій залишилося незмінним.

Посилення інтересу до емоційного інтелекту знову виникло на початку 20 століття через те, що була виявлена залежність між успіхом людини в кар'єрі та в житті та здатністю до ефективного управління власними емоціями, а також здатністю до ефективної взаємодії з іншими людьми, що базується на емоційних зв'язках [13]. Водночас результати класичних тестів IQ (коефіцієнт інтелекту) не змогли пояснити особливості мотивації та поведінки людей та оцінити ці здібності [28]. Науковець Інграм пропонує наступні концепції щодо емоційного інтелекту в соціальній роботі:

відображення в дії та відображення дії. Перша концепція (відображення в дії) належить до здатності думати про ситуацію, поки людина займається нею, а інша (відображення дії) належить до аналізу ситуації пізніше [29]. Метою освіти з соціальної роботи є навчання студентів володінню рефлексивними практиками [36]. Наприклад, критично рефлексивна модель Фука і Гарднера передбачає використання фрагмента професійного досвіду як матеріалу для роздумів за допомогою колег [24]. Шашенкова А. і Басюк Н. пропонують концепцію рефлексивності, яка визнає, що емоції відіграють певну роль у побудові знань і тому, як вони використовуються [3; 16; 17]. Емоції також відіграють певну роль у визначенні вибору, який люди роблять, обмірковуючи свої дії [29].

Афективне визнання та обмін є вирішальними в багатьох професіях, оскільки, як зазначено в літературі щодо соціальної роботи, будь-яка робота може призвести до емоційного та фізичного вигорання [26]. Емоційний інтелект і емпатія мають як когнітивні, так і емоційні виміри. Наприклад, такі емоції, як емпатія, розпізнаються в мозку як емпатична відповідь на досвід інших, що можуть мимоволі викликати спільні неврологічні реакції [26].

Хоча у літературних джерелах про стрес і соціальну роботу наголошується на важливості структурного та організаційного контексту, менше уваги приділяється емоційній насиченості практик соціальної роботи [22]. Соціальні працівники часто стикаються з важкими умовами роботи, але більшість залишаються відданими своїй роботі, навіть не впоравшись із емоційним навантаженням [23; 27]. Соціальні працівники можуть активізувати високий рівень емпатії, що включає тягар власної реакції та реакції інших, що може призвести до стресу та вигорання, тому що мозок створює дуже реальні відчуття у відповідь на досвід іншої людини [35]. У цьому випадку, соціальні працівники

сприймають почуття гніву, депресії, тривоги або радості клієнта як свої власні почуття, що вказує на необхідність підкреслювати емоційні аспекти як центральну частину критичного осмислення в дослідженнях. Саме на етапі навчання у ЗВО необхідно формувати у майбутніх фахівців соціальної сфери навички рефлексивності як використання власної самосвідомості. Таким чином, афективна та рефлексивна реакція заслуговують на увагу в соціальній роботі. Емоційний інтелект (ЕІ) можна визначити як здатність ідентифікувати, виражати, розуміти, керувати та розумно використовувати емоції [29–31; 33; 38]. Він включає як когнітивні, так і емоційні аспекти. ЕІ також визначається як “здатність мотивувати себе та наполегливо діяти перед обличчям розчарувань; контролювати імпульс і відкладати задоволення; регулювати свій настрій і не давати стражданням заповнити здатність мислити; співчувати та сподіватися” [32]. Є багато ситуацій, які можуть викликати емоції в соціальній роботі, оскільки вони включають такі дилеми, як: травма, страждання, насильство, зловживання, різні види впливу та вразливість [34]. Для того, щоб встановити та підтримувати довіру, фахівець у соціальній сфері має володіти навичками керування емоційним інтелектом, тобто бути в змозі почути, зрозуміти та керувати перспективами та емоціями людей, з якими він працює [29; 30]. Методологічний арсенал сучасних наукових досліджень являє собою поєднання загальнонаукового та філософського методологічного кластера. Філософські дослідження майбутнього формуються в контексті постмодерністських знань про емоційний інтелект, який визначається як сума навичок та здібностей людини розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання, як інших людей, так і свої власні. Емоційний інтелект також розглядається як здатність контролювати свої емоції та емоції інших людей для вирішення практичних проблем [19].

В Україні проблеми емоційного інтелекту досліджували такі науковці, як:

І. Аршава, О. Власова, С. Дерев'янка, В. Зарицька, Н. Коврига, Е. Носенко, та ін. [2; 4; 7; 14].

Українські науковці в сфері дослідження ЕІ особистості Е. Носенко та Н. Коврига розробили інформаційно-перероблювану модель ЕІ, де поняття “емоційний інтелект” розглядається через поняття “емоційна розумність” [14]. Дослідниця В. Зарицька доводить, що ЕІ впливає на когнітивну (уявлення про себе та про інших), емоційну (емоційне самопочуття) та поведінкову сфери (комунікативна поведінка) людини [7, с. 19–22]. Група українських дослідників на чолі із Романовським О. довела високу ефективність програми розвитку ЕІ з необхідністю використання дискусій та дебатів, які складаються із кількох етапів, а саме: підготовки, власне самих дебатів, аналізу і роботи над помилками (вдосконалення навичок проведення дебатів) [15]. І на кожному з цих етапів відбувається розвиток ЕІ. Дослідники Е. Носенко та Н. Коврига відзначили важливість адаптивної та стресозахисної функції ЕІ, який є важливим конструктом для майбутніх фахівців соціальної сфери [14]. Такі психологічні особливості, що є надважливими для фахівців соціальної сфери, включаючи самосвідомість, емпатію та емоційну регуляцію, можна розвинути за допомогою психолого-педагогічних функцій, таких, як програми навчання ЕІ, створення позитивного середовища в студентській групі. Все це дозволить краще орієнтуватися в соціальних та емоційних ситуаціях, з якими стикаються фахівці соціальної сфери в особистому та професійному житті, що зрештою призведе до більш успішної професійної діяльності.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Огляд відповідних досліджень і публікацій показує, що Україна почала впроваджувати соціально-емоційне та етичне

навчання (СЕЕН), а саме інноваційну навчальну програму для дітей та підлітків від дошкільного до старшого шкільного віку, розроблену американським Університетом Еморі (Emory University) у рамках програми Нова Українська школа [11; 12]. Однак ці концепції ще недостатньо розроблені та впроваджені на практиці: емоційний інтелект часто не враховується, особливо під час розгляду важливих факторів роботи сучасного фахівця та під час навчання у ЗВО.

Дослідження свідчать про те, що емоційний інтелект із його потенційною значущістю для практики соціальної роботи є недостатньо дослідженим [9]. Це підтверджує необхідність розроблення набагато більш загального підходу, пов'язаного із розробкою планів “найкращих практик”, які можуть максимізувати потенціал соціальних працівників шляхом їх підготовки у закладах вищої освіти. Необхідність вивчення та розвитку соціального та емоційного інтелекту постала особливо гостро в останнє десятиріччя, оскільки збільшення емоціогенних ситуацій, підвищена конкуренція на ринку праці, занижений рівень самоконтролю власних емоцій або заперечення емоційних реакцій та війна в Україні призводять до збільшення емоційних навантажень на людину, негативного впливу на психічне самопочуття, до психічних розладів та хронічних захворювань та, в цілому, перешкоджають виконувати професійні обов'язки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному аналізі взаємозв'язку між рівнем розвитку соціального й емоційного інтелекту та результативністю професійної підготовки і прогнозованою ефективністю професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери, а також у виявленні компонентів і механізмів, які забезпечують оптимізацію цієї підготовки з урахуванням зазначених інтелектуальних характеристик.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що уперше на основі системного

підходу обґрунтовано взаємозв'язок між рівнем соціального та емоційного інтелекту та прогнозованою ефективністю професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери; розроблено структурно-функціональну модель впливу соціального та емоційного інтелекту на ключові професійні компетентності фахівців соціальної роботи; визначено та емпірично підтверджено компоненти соціального й емоційного інтелекту, що найбільш суттєво впливають на ефективність виконання професійних функцій у соціальній сфері (здатність до емпатії, регуляція емоцій, навички соціальної перцепції, комунікативна гнучкість); уточнено зміст понять “соціальний інтелект майбутнього фахівця соціальної сфери” та “емоційний інтелект майбутнього фахівця соціальної сфери” у контексті професійної діяльності.

Запропоновано авторську класифікацію чинників (когнітивних, афективних, поведінкових), що опосередковують вплив соціального та емоційного інтелекту на професійну успішність. Розкрито структуру емоційного інтелекту таких фахівців (зокрема, поняття емоційної обізнаності, управління своїми емоціями, самомотивації, емпатії, розпізнавання емоцій інших людей); визначено психолого-педагогічні особливості формування емоційного інтелекту.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідницька проблема статті визначає необхідність нового формату відповідних механізмів у процесі ускладнення рівня продуктивних сил та соціальних відносин людини та природи на основі соціального та емоційного інтелекту. Фактично, соціальний та емоційний інтелект сприяють успішному розвитку найрізноманітніших сфер науки і техніки, а також розвиваються як самостійні компоненти. Таким чином, сьогодні важливою, актуальною та досить значущою проблемою для теорії та практичного використання є розробка

основ діяльності сучасного фахівця соціальної сфери на базі соціального та емоційного інтелекту. Зважаючи на те, що феномен людської діяльності давно привертає увагу вчених, фокус дослідження зосереджений на доцільності використання нових алгоритмів та механізмів взаємодії, включаючи соціальний та емоційний інтелект.

ЕІ стає все більш важливою темою в галузі освіти. Загальновизнано, що люди з високим рівнем ЕІ краще підготовлені до орієнтування в соціальних і емоційних ситуаціях у своєму особистому та професійному житті. Це є актуальним для майбутніх фахівців соціальної сфери, які повинні мати глибоке розуміння мови, культури та спілкування, щоб ефективно виконувати свої ролі. Спільна позиція, в якій популярні та наукові концепції емоційного інтелекту зійшлися: емоційний інтелект розширює уявлення про те, що означає бути розумним та мислити [13; 18].

На відміну від IQ, який закладений генетично, людина може регулювати та підвищувати свій емоційний інтелект протягом усього життя. Важливо розуміти, що показник соціальних навичок є не менш важливим для ефективної діяльності та особистого успіху, ніж здатність логічно мислити чи вирішувати математичні задачі. Наразі роботодавці звертають увагу на те, що високі розумові здібності не завжди є критерієм, який визначає успіх людини на роботі. Наприклад, вони беруть на роботу людину з широким послужним списком та високим показником логіки та IQ, а вона виявляється тираном, який не здатний ужитися в колективі. Саме тому все більше великих компаній звертаються за допомогою до фахівців із емоційного інтелекту: достатньо зробити в Інтернеті запит “емоційний інтелект для бізнесу”, щоб переконатися в цьому. Дослідники зазначають, що високий емоційний інтелект позитивно впливає на здатність працювати в команді. Емоційний інтелект — це здатність людини сприймати власні емоції, що, серед іншого, впливає на

здатність працювати в команді та відчувати настрої колег. Часто люди сприймають себе не так, як про них думають інші. Конфіденційність емоцій — це перший крок до переоцінки поведінки. Дійсно, бізнес-лідери, які можуть працювати з емоційною стороною своєї організації, доповнюють процес управління новим змістом та значенням, що покращує якість використання всіх інструментів управління.

У 2024 році на базі Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” було проведено дослідження взаємозв’язку наявності навичок емоційного та соціального інтелекту з результативністю навчання та роботи фахівців соціальної сфери в умовах сучасної російсько-української війни. У дослідженні прийняло участь 67 осіб — студентів педагогічних та психологічних спеціальностей, 28 керівників різних бізнес-структур м. Харкова, 30 працюючих фахівців соціальної сфери м. Харкова. Дослідження проводилось методом опитування. Метод опитування було обрано як основний, оскільки досліджуване явище має суб’єктивно-особистісний характер, тобто рівень сформованості соціального та емоційного інтелекту, а також пов’язані з ним когнітивні, поведінкові й емоційні особливості, найефективніше виявляються через самооцінку та рефлексію респондентів. Крім того, опитування дозволяє охопити значну вибірку в умовах обмеженого доступу до очних досліджень через воєнний стан, безпекові ризики та географічну розпорошеність майбутніх і чинних фахівців соціальної сфери.

Під час проведення опитування була забезпечена стандартизація та порівнянність даних, що важливо для подальшого кількісного аналізу кореляцій між рівнем емоційного та соціального інтелекту і показниками навчальної чи професійної результативності. Можна зазначити, що метод є етично прийнятним у воєнних умовах, адже не створює

додаткового психологічного навантаження, на відміну від експериментальних або спостережних методів, які можуть посилювати стрес у респондентів.

Відомо, що вибірка дослідження може вважатися умовно репрезентативною, якщо дотримано таких умов:

- до вибірки включено як студентів соціально-педагогічних спеціальностей, так і практикуючих фахівців соціальної сфери, що дозволяє простежити динаміку впливу соціального й емоційного інтелекту на етапах підготовки та реалізації професійної діяльності, а саме дотримується різноманітності та професійна приналежність;

- взято до уваги географічну та соціальну різноманітність: учасники дослідження представляють різні регіони України, зокрема території з підвищеним рівнем воєнних загроз, що забезпечує врахування контексту сучасних реалій;

- враховується статево-вікова структура: у вибірці присутні представники обох статей та різних вікових категорій, що важливо для мінімізації систематичних похибок;

- обсяг вибірки дозволяє здійснити кореляційні та порівняльні дослідження та складає (за умови $n \geq 10\%$ від генеральної сукупності або статистично достатній для обраних методів аналізу).

Водночас повна репрезентативність обмежена через воєнні умови, що ускладнюють доступ до всіх категорій фахівців і зумовлюють застосування зручної вибірки (*convenience sampling*).

Це опитування дає змогу отримати валідні дані про взаємозв'язок психологічних компетентностей і професійної ефективності в реальних умовах війни, коли стресові фактори різко впливають на емоційну стабільність і соціальну взаємодію фахівців. Крім того, воно забезпечує виявлення факторів професійної стійкості та адаптивності, які прямо пов'язані з розвитком емоційного та соціального інтелекту, що особливо актуально в кризових і небезпечних ситуаціях; а також дозволяє швидко

зібрати масштабний емпіричний матеріал у ситуації обмеженого доступу до очних методів (спостереження, експерименту) через безпекові ризики. Можна зазначити, що таке дослідження сприяє розробці практичних рекомендацій для системи освіти та соціальної роботи, включаючи оновлення навчальних програм і методів підготовки фахівців, а також фіксує унікальний досвід професійної діяльності в умовах війни, який може стати основою для подальших досліджень стресостійкості, емоційного вигорання та психологічної підтримки фахівців.

Результати цього дослідження можуть бути корисними закладам вищої освіти — для удосконалення освітніх програм соціально-педагогічних спеціальностей із акцентом на розвиток емоційного та соціального інтелекту; Міністерству соціальної політики та службам соціального захисту — для розробки стратегій підтримки та підвищення ефективності роботи соціальних працівників у воєнних і післявоєнних умовах; керівникам соціальних служб — для створення тренінгових програм з розвитку *soft skills*, емоційної регуляції, комунікативної гнучкості; психологам і тренерам — для формування програм психологічної підтримки та запобігання професійному вигоранню; міжнародним гуманітарним організаціям — як емпірична база для проєктів підтримки українських фахівців соціальної сфери; науковцям і дослідникам — для розвитку наукового знання про вплив соціально-емоційних компетентностей на ефективність діяльності в умовах високого рівня стресу.

Опитувальник який використувався для вивчення взаємозв'язку між наявністю навичок емоційного та соціального інтелекту та результативністю навчання та роботи фахівців соціальної сфери, складався з двох основних частин: перша частина стосувалася навичок емоційного та соціального інтелекту, друга — оцінки результативності роботи.

Опитувальник для вивчення взаємозв'язку між наявністю навичок емоційного та соціального інтелекту та результативністю навчання та роботи

Запитання	Відповіді	Бали
Навички емоційного та соціального інтелекту (Частина 1)		
Самосвідомість	Я можу легко визначити свої емоції	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я усвідомлюю, як мої емоції впливають на мої дії	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Саморегуляція	Я здатний контролювати свої емоції в стресових ситуаціях	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я вмію адаптуватися до змін у середовищі	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Емпатія	Я можу зрозуміти емоції інших людей	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я часто ставлюся до почуттів інших людей з розумінням	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Соціальні навички	Я легко знаходжу спільну мову з новими людьми	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я вмію ефективно вирішувати конфлікти	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Результативність роботи (Частина 2)		
Задоволеність клієнтів	Клієнти часто висловлюють задоволення від моєї роботи	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я отримую позитивні відгуки від клієнтів про свою діяльність	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Ефективність виконання завдань	Я встигаю виконувати свої робочі обов'язки вчасно	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я досягаю поставлених цілей у своїй роботі	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Співпраця в команді	Я вважаю, що добре працюю в команді	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Мої колеги часто звертаються до мене за допомогою або порадою	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
Особистий розвиток	Я регулярно займаюся саморозвитком у професійній сфері	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден
	Я активно шукаю можливості для покращення своїх навичок	1 зовсім не згоден
		5 повністю згоден

Після збору відповідей було проведено кореляційний аналіз для вивчення зв'язку між навичками емоційного та соціального інтелекту і показниками результативності роботи фахівців соціальної сфери.

Після обробки даних із використанням кореляційного коефіцієнту Пірсона для вивчення лінійного зв'язку між змінними, було розраховано кореляційні коефіцієнти для кожної пари змінних

(наприклад, самосвідомість — задоволеність клієнтів, емпатія — ефективність виконання завдань тощо). Отримані дані відповідали нормальному розподілу, тому у використанні кореляційного коефіцієнту Спірмена не було необхідності. При інтерпретації результатів значення кореляційного коефіцієнту варіювалося від “-1” до “1”, де “1” — це ідеальний позитивний зв'язок; “-1” — ідеальний негативний зв'язок; “0” — відсутність зв'язку. Було оцінено

статистичну значущість (р-значення), яка склала $p < 0,05$, що підтверджує значущість отриманих результатів.

Проведений аналіз дозволив виявити важливі закономірності та зробити висновки щодо значного впливу цих навичок на професійну діяльність та встановити безумовний зв'язок між навичками емоційного та соціального інтелекту та результативністю роботи фахівців соціальної сфери.

Для дослідження рівня та особливостей емоційного інтелекту у студентів педагогічних та психологічних спеціальностей, керівників різних бізнес-структур та працюючих фахівців соціальної

сфери, був також використаний тест (опитувальник) Д. Люсіна. В ході даного опитування визначався рівень емоційного інтелекту вищезначених респондентів у рамках того чи іншого типу відносин: “міжособистісний емоційний інтелект”, “внутрішньо-особистісний емоційний інтелект”, “розуміння власних емоцій” та “керування власними емоціями”. Також визначався рівень емпатії, соціальної взаємодії; адаптації до змін; емоційної стійкості у стресових ситуаціях.

Після проведення дослідження, були отримані середні значення кількісних показників усіх груп опитуваних, які відображені у таблиці (Табл.2).

Таблиця 2.

Кількісні показники рівня емоційного інтелекту у респондентів

	Дуже низький рівень	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Міжособистісний емоційний інтелект	30 %	40 %	10 %	20 %
Внутрішньо-особистісний емоційний інтелект	50 %	20 %	30 %	0 %
Розуміння власних емоцій	30 %	30 %	30 %	10 %
Керування власними емоціями	70 %	20 %	5 %	5 %
Емпатія	20 %	10 %	20 %	50 %
Соціальна взаємодія	30 %	20 %	40 %	10 %
Адаптація до змін	10 %	25 %	25 %	30 %
Емоційна стійкість у стресових ситуаціях	10 %	10 %	20 %	60 %

Аналізуючи таблицю, можна відмітити, що значення міжособистісного емоційного інтелекту виявилися на низькому рівні у 40 % респондентів; середній рівень виявлено у 10 % досліджуваних та у 20 % респондентів було виявлено високий рівень міжособистісного емоційного інтелекту. Середні значення внутрішньо-особистісного ЕІ у 50 % осіб виявлено на досить низькому рівні, у 20 % на низькому рівні, а високий рівень внутрішньо-особистісного ЕІ взагалі відсутній. У середньому у 30 % респондентів розуміння власних емоцій є на

низькому рівні, а 30 % респондентів добре розуміють власні емоції. Тобто, підбиваючи підсумки аналізу рівня емоційного інтелекту вищезначених респондентів у рамках того чи іншого типу відносин, можна сказати, що ЕІ цих респондентів має досить низькі показники у шкалах керування власними емоціями, внутрішньо-особистісного та міжособистісного русла, а рівень розуміння власних емоцій посідає середні значення. Як припущення, можна зазначити, що низький рівень показників у дослідженні пов'язаний із непростими умовами роботи

під час воєнної агресії з боку росії. Очевидно, що умови війни часто супроводжуються потоком негативної інформації, яка може викликати страх, тривогу або розгубленість. Розглядаючи питання розвитку емоційного інтелекту фахівців соціальної сфери, майбутніх або тих, хто навчається, слід взяти до уваги звичайні реалії нашого теперішнього життя, насамперед воєнний стан, в якому ми живемо. Адже в умовах війни емоційний інтелект стає не лише інструментом адаптації, а й важливим ресурсом для психологічної стійкості та соціальної підтримки [8]. Водночас досить значний відсоток досліджуваних відрізняється високим рівнем емпатії та емоційної обізнаності, що свідчить про здатність студентської молоді до самопізнання та вказує на її соціальну чутливість. Натомість, більша частина студентів мають потребу в додатковому навчанні та підтримці для розвитку свого емоційного інтелекту. Виявлені особливості свідчать про необхідність цілеспрямованої роботи над покращенням емоційної регуляції, емпатії та навичок соціальної взаємодії майбутніх фахівців соціальної сфери під час навчання у закладах вищої освіти.

Результати, отримані під час дослідження, на жаль, невтішні. Так більшість опитуваних відзначили, що відчули суттєві зміни на гірше у своєму житті, при цьому більшість із них охарактеризувало свій нинішній психічний стан як “емоційний шок, який й досі триває”. Проведене опитування показало, що частина студентів “неспроможна контролювати власне 43 життя” (90 %), “неохоче планує свій майбутній час” (82 %), “відчуває постійну гостру тривогу” (60 %). Крім цього, суттєво змістився вектор очікувань у системі цінностей сучасного студента соціальної сфери. Можна порівняти результати опитувань, проведених до початку війни, коли 83 % молодих людей мріяли про свій матеріальний добробут, 80 % — про

забезпечення свого професійного статусу і 75 % про подорожі, то зараз, під час війни, майже 100 % мріють про мир, спокій та очікування перемоги [4]. Результат проведеного дослідження свідчить про те, що “основними ознаками емоційного неблагополуччя молоді в ситуації повномасштабної війни в Україні є перевага негативних емоційних станів (зокрема, стану шоку), нераціональне ставлення до своїх емоційних переживань. Більшість представників молоді усвідомлюють наявність негативних особистісних змін у себе, проте не завжди в змозі самотужки це скоригувати” [4].

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати аналізу отриманих результатів дозволили зробити наступні висновки. Діяльність фахівця соціальної сфери — це форма буття та визначальна умова гармонізації біологічних та соціальних принципів людської природи. Емоційний інтелект є дуже важливим фактором для діяльності сучасного фахівця соціальної сфери, оскільки поряд із необхідністю мати логіку професійної діяльності, нездатність фахівця встановити якісний контакт із членами колективу неминуче призведе до проблем у соціально-психологічній його атмосфері, і, як наслідок, не лише до емоційних, а й до фінансових втрат.

Беручи за основу дані отриманих результатів опитування, можна зазначити, що ЕІ має практичну користь в контексті педагогіки і психології вищої школи, а формування соціального та емоційного інтелекту у майбутніх фахівців соціальної сфери є важливим аспектом їхньої підготовки в закладах вищої освіти. Було визначено декілька шляхів, які можуть сприяти розвитку цих навичок.

1. Запровадження спеціалізованих курсів, які зосереджені на розвитку емоційного інтелекту, що буде допомагати студентам усвідомити свої емоції, навчитися їх контролювати та розпізнавати емоції інших.

2. Організація тренінгів та практичних занять, що включають рольові ігри, методику порт-фоліо, симуляції та групові обговорення, що дозволить студентам відпрацьовувати навички спілкування, співпраці та вирішення конфліктів.

3. Проведення бесід, просвітницьких лекцій, практичних чи науково-практичних конференцій, іншої тематичної позанавчальної активності.

4. Залучення студентів до реальних проєктів, стартапів у сфері соціальної роботи.

5. Запровадження психологічних тренінгів, воркшопів, психотерапевтичних тематичних груп та індивідуального психологічного консультування для формування навичок рефлексії щодо власного досвіду і емоцій у майбутніх фахівців соціальної сфери.

6. Запровадження системи менторства, де досвідчені фахівці будуть ділитися своїм досвідом і знаннями.

7. Участь у міжнародних обмінах, крос-культурних програмах або проєктах з представниками інших культур, що буде сприяти розвитку емпатії, толерантності та розуміння різноманітності.

8. Включення аспектів соціального та емоційного інтелекту в усі навчальні дисципліни, щоб майбутні фахівці різних напрямків могли застосовувати навички саморегуляції, тайм-менеджменту і т. ін. в професійній діяльності.

Систематичне впровадження методик, спрямованих на формування ЕІ у закладах вищої освіти, буде сприяти не тільки підвищенню академічних результатів, а й загальному благополуччю молоді. Розвиток емоційного інтелекту студентів допоможе майбутнім фахівцям соціальної сфери стати більш чутливими до потреб інших людей, ефективно комунікувати та успішно вирішувати конфлікти в своїй професійній діяльності.

Подальший розвиток даного дослідження вбачаємо у розширенні вибірки та порівняльному аналізі: проведення досліджень на більшій і статистично репрезентативній вибірці, включаючи студентів різних закладів освіти, практикуючих фахівців, а також порівняння за регіональними ознаками та ступенем впливу воєнних умов; у проведенні лонгітюдних досліджень: відстеження динаміки розвитку соціального та емоційного інтелекту на етапах навчання та подальшої професійної діяльності для виявлення стабільності або зміни взаємозв'язків із ефективністю роботи; у розробці та апробації корекційних і тренінгових програм: створенні цілеспрямованих методик розвитку емоційного й соціального інтелекту для підвищення професійної стійкості та адаптивності фахівців соціальної сфери; у вивченні впливу кризових факторів: аналізу того, як війна, стресові події та посттравматичні переживання модифікують роль емоційного та соціального інтелекту в професійній ефективності. Вважаємо за доцільне проведення інтеркультурних досліджень: порівняння результатів українських фахівців із досвідом інших країн, що переживали воєнні або кризові ситуації, для узагальнення ефективних стратегій професійної підготовки; інтеграцію цифрових технологій: дослідження можливостей використання онлайн-тренінгів, VR/AR-середовищ та мобільних застосунків для розвитку соціально-емоційних компетентностей; дослідження гендерних і вікових аспектів: виявлення особливостей впливу соціального та емоційного інтелекту на професійну ефективність з урахуванням статі, віку, досвіду роботи; кореляцію з іншими психологічними характеристиками: розгляд зв'язку соціального та емоційного інтелекту з рівнем стресостійкості, емпатією, мотивацією, когнітивною гнучкістю та ризиком емоційного вигорання.

Список літератури

1. Арістотель. Політика. / перек. О. Кислюк. Київ: Основи, 2005. 239 с.
2. Аршава І. Ф., Носенко Д. В. Суб'єктивне благополуччя і його індивідуально-психологічні та особистісні кореляції. *Вісник ДНУ*. 2012. Вип. 18, т. 20, № 9/1. С. 3–9.
3. Басюк Н. А. Емоційний інтелект і психічне здоров'я учасників освітнього процесу : навч. посібник. Житомир, 2024. 140 с.
4. Дерев'янка С. П. Емоційний інтелект у структурі творчого професійного потенціалу майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Актуалізація творчого професійного потенціалу майбутніх фахівців дошкільної освіти*. / за ред. Гаврилюка С. М. Умань : Візаві, 2021. С. 24–627.
5. Дяченко М. Сенека про роль філософії в самовихованні особистості. *Вісник Харківської державної академії культури*. Харків : ХДАК, 2017. Вип. 50. С. 67–68.
6. Руссо Ж.. Сповідь. / перек. В. Верховень. Київ : Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2014. 664 с.
7. Зарицька В. В. Самоконтроль емоцій як детермінанта стресостійкості. *Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. Харків, 2015. Вип. 50. С. 101–113.
8. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я персоналу організацій в умовах війни: основні вияви і ресурси. *Вчені записки Університету "Крок"*. 2022. № 3. С. 124–133.
9. Лазуренко О. О. Емоційна компетентність як показник рівня сформованості професійної компетентності фахівця. *Матеріали Двадцять третьої міжнародної науково-практичної конференції "Інноваційний потенціал світової науки — XXI сторіччя"*. URL: <http://nauka.zinet.info/23/lazurenko.php>.
10. Хома О. "Медитації" Декарта у дзеркалі сучасних тлумачень: Жан-Марі Бейсад, Жан-Люк Марйон, Кім Сан Он-Ван-Кун. / за ред. С. В. Пролеєв, Л. Лисенко. Київ : Дух і Літера, 2014. С. 357–360.
11. Наказ МОН України "Про проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою: Організаційно-педагогічні умови формування в учнів м'яких навичок шляхом соціально-емоційного та етичного навчання на базі закладів загальної середньої освіти України на листопад 2019–2024 років", 2019. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zavershennia-eksperymentu-na-vseukrainskomu-rivni-za-temoiu-orhanizatsiino-pedahohichni-umovy-formuvannia-v-uchniv-miakykh-navychok-shliakhom-sotsialno-emotsiinoho-ta-etychnoho-navchannia>.
12. Наукова міжнародна програма SEE Learning. URL: <https://nus.org.ua/2019/07/24/ukrayinski-shkoly-sprobuyut-mizhnarodnu-programu-see-learning-chogo-vonavchyt-i-dlya-chogo-potribna/>.
13. Наукові записки. Національного університету "Острозька академія" / за ред.: І. Д. Пасічник, Р. В. Каламаж, Л. В. Засєкін. Острог: Видавництво Національного університету "Острозька академія", 2016. Вип. 3. 238 с.
14. Носенко Е. Л., Коврига Н. В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції : монографія. Київ : Вища школа, 2003. 159 с.
15. Романовський О. Г. Горбач І. О. Емоційний інтелект, як необхідна складова лідерського потенціалу майбутніх фахівців державної кримінально-виконавчої служби України. *Наукова школа академіка І. Зязюна у працях його соратників та учнів*. / заг. ред. О. Г. Романовський. Харків: НТУ "ХПІ", 2019. С. 13–15.
16. Шашенкова А. О. Особистісна саморегуляція студентів педагогічного профілю навчання. *Особистість та суспільства в цифрову еру: психологічний вимір*. Одеса, 2022. С. 272–274.
17. Шашенкова А. О. Соціально-емоційне навчання як перспективна освітня траєкторія. *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології*. Львів, 2023. С. 166–168.

18. Ahmetoglu G., Leutner F., Chamorro-Premuzic T. EQ-nomics: Understanding the relationship between individual differences in trait emotional intelligence and entrepreneurship. *Personality and Individual Differences*, 2011. № 51, P. 1028–1033. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2011.08.016>.
19. Al-Adamat O. A., Atoum A. Y. Cognitive dissonance and its relationship to emotional intelligence. *Cognition, Brain, Behavior. An interdisciplinary journal*. 2022. № 26. P. 215–229. URL: <https://doi.org/10.24193/cbb.2022.26.1>.
20. Barlow C., Hall B. L. What about feelings?: A study of emotion and tension in social work field education. *Social Work Education*. 2007. № 26. P. 399–413. DOI: <https://doi.org/10.1080/02615470601081712>.
21. Bunce M. Management and resistance in the digital newsroom. *Journalism*. № 20. P. 890–905. DOI: <https://doi.org/10.1177/1464884916688963>.
22. Collins S. Social workers, resilience, positive emotions and optimism. *Practice*. 2007. № 19. P. 255–269.
23. Evans S., Huxley P., Gately C. Mental health, burnout and job satisfaction among mental health social workers in England and Wales. *The British Journal of Psychiatry*. 2006. № 188. P. 75–80.
24. Fook J., Askeland G. The “critical” in critical reflection. *Critical reflection in health and social care*. Maidenhead: Open University Press, 2006. P. 40–53.
25. Ford B. Q., Gross J. J. Why beliefs about emotion matter: An emotion-regulation perspective. *Current Directions in Psychological Science*. 2019. № 28. P. 74–81. DOI: <https://doi.org/10.1177/0963721418806697>.
26. Gerdes K., Segal E. Importance of empathy for social work practice: Integrating new science. *Social Work*. 2011. № 56. P. 141–148. DOI: <https://doi.org/10.1093/sw/56.2.141>.
27. Grant K. M. Sea — level variability over five glacial cycles. *Nat. Commun.* 2014. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/02650533.2012.745842>.
28. Hur S. Y., Van den Berg P. T., Wilderom C. P. Transformational leadership as a mediator between emotional intelligence and team outcomes. *The Leadership Quarterly*. 2011. № 22. P. 591–603. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2011.05.002>.
29. Ingram R. Emotions, Social Work Practice and Supervision: An Uneasy Alliance? *Journal of Social Work Practice*. 2013. № 27. P. 5–19.
30. Ingram R. Understanding Emotions in Social Work: Theory, Practice and Reflection. Maidenhead. UK: McGraw Hill, 2015.
31. Kotsou I., Mikolajczak M., Heeren A. Improving emotional intelligence: A systematic review of existing work and future challenges. *Emotion Review*. 2019. № 11. P. 151–165.
32. Sundararajan L. Echoes after C. Rogers: “Reflective Listening” Revisited American Psychological Association The Humanistic Psychologist. July 199523(2):259–271. DOI: <https://doi.org/10.1080/08873267.1995.9986828>.
33. Morrison T. Emotional Intelligence, Emotion and Social Work: Context, Characteristics, Complications and Contribution Get access Arrow. *The British Journal of Social Work*. 2007. Vol. 37, Iss. 2. P. 245–263. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl016>.
34. Mykhailova B. Comparison of emotional intelligence disorders and personality disorders. *PMGP*. 2024. No. 9. URL: <https://ev-ojs.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/495>.
35. Nilsson P. Are empathy and compassion bad for the professional social worker? *Advances in Social Work*. 2014. № 15. P. 294–305.
36. Oterholm I. Online critical reflection in social work education: Kritisk refleksjon på nett i sosialarbeiderutdanningen. *European Journal of Social Work*. 2009. № 12. P. 363–375. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691450902930738>.
37. Ruch G. Where have all the feelings gone? Developing reflective and relationship-based management in child-care

social work. *British Journal of Social Work*. № 42. P. 1315–1332.

38. Stanley S., Mettilda G. Professional competencies in social work students: Emotional intelligence, reflective ability and empathy — A comparative and longitudinal analysis. *Social Work Education*. 2020. P. 1–16.

References

1. Aristotel. Polityka [Politics] / perek. O. Kysliuk. Kyiv : Osnovy, 2005. 239 p.

2. Arshava I. F., Nosenko D. V. Subiektyvne blahopoluchchia i yoho indyvidualno-psykholohichni ta osobystisni koreliaty [Subjective well-being and its individual psychological and personal correlates]. *Visnyk DNU*. 2012. Iss. 18, Vol. 20, No. 9/1. pp. 3–9.

3. Basiuk N. A. Emotsiinyi intelekt i psykhične zdorovia uchasnykiv osvithnoho protsesu [Emotional intelligence and mental health of participants in the educational process]. *Navch. posibnyk*. Zhytomyr, 2024. 140 p.

4. Derevianko S. P. Emotsiinyi intelekt u strukturi tvorchoho profesiinoho potentsialu maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity [Emotional intelligence in the structure of creative professional potential of future specialists in preschool education]. *Aktualizatsiia tvorchoho profesiinoho potentsialu maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity*. / za red. Havryliuka S. M. Uman : Vizavi, 2021. pp. 24–627.

5. Diachenko M. Seneka pro rol filosofii v samovykhovanni osobystosti [Seneca on the role of philosophy in self-education]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. Kharkiv : KhDAK, 2017. Iss. 50. pp. 67–68.

6. Russo Zh. Spovid [Confession]. / perek. V. Verkhoven. Kyiv : Instytut literatury im. T. H. Shevchenka NAN Ukrainy, 2014. 664 p.

7. Zarytska V. V. Samokontrol emotsii yak determinanta stresostiikosti [Self-control of emotions as a determinant of stress resistance]. *Visnyk KhNPU*

im. H. S. Skovorody. Kharkiv, 2015. Iss. 50. C. 101–113.

8. Karamushka L. M. Psykhične zdorovia personalu orhanizatsii v umovakh viiny: osnovni vyiavy i resursy [Mental health of organisational staff in wartime: key manifestations and resources]. *Vcheni zapysky Universytetu "Krok"*. 2022. No. 3. pp. 124–133.

9. Lazurenko O. O. Emotsiina kompetentnist yak pokaznyk rivnia sformovanosti profesiinoy kompetentnosti fakhivtsia [Emotional competence as an indicator of the level of professional competence of a specialist]. *Materialy Dvadtsiat tretoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii "Innovatsiinyi potentsial svitovoi nauky — KhKhI storichchia"*. Available at: <http://nauka.zinet.info/23/lazurenko.php>.

10. Khoma O. "Medytatsii" Dekarta u dzerkali suchasnykh tлумachen: Zhan–Mari Beisad, Zhan–Liuk Marion, Kim San On–Van–Kun. [Descartes' Meditations in the Mirror of Contemporary Interpretations: Jean-Marie Beysade, Jean-Luc Marion, Kim Sang-Wan-Koon] / za red. S. V. Proleiev, L. Lysenko. Kyiv : Dukh i Litera, 2014. pp. 357–360.

11. Nakaz MON Ukrainy "Pro provedennia eksperymentu vseukrainskoho rivnia za temoiu: Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia v uchniv-miakykh navychok shliakhom sotsialno-emotsiynoho ta etychnoho navchannia na bazi zakladiv zahalnoi serednoi osvity Ukrainy na lystopad 2019–2024 rokiv" [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 'On conducting a nationwide experiment on the topic: Organisational and pedagogical conditions for the formation of soft skills in students through social, emotional and ethical education in general secondary education institutions in Ukraine for November 2019–2024]. 2019. Available at: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zavershennia-eksperymentu-na-vse-ukrainskomu-rivni-za-temoiu-orhanizatsiino-pedahohichni-umovy-formuvannia-v-uchniv-miakykh-navychok-shliakhom-sotsialno-emo-tsiynoho-ta-etychnoho-navchannia>.

12. Naukova mizhnarodna prohrama SEE Learning [SEE Learning International

Research Programme]. Available at: <https://nus.org.ua/2019/07/24/ukrayinski-shkoly-spr-obuyut-mizhnarodnu-programu-see-learning-chogo-vona-vchyt-i-dlya-chogo-potribna/>.

13. Naukovi zapysky. Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia" / za red.: I. D. Pasichnyk, R. V. Kalamazh, L. V. Zasiakin. Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", 2016. Iss. 3. 238 p.

14. Nosenko E. L., Kovryha N. V. Emotsiinyi intelekt: kontseptualizatsiia fenomenu, osnovni funktsii [Emotional intelligence: conceptualisation of the phenomenon, main functions]. Monohrafiia. Kyiv : Vyshcha shkola, 2003. 159 p.

15. Romanovskyi O. H. Horbach I. O. Emotsiinyi intelekt, yak neobkhidna skladova liderskoho potentsialu maibutnikh fakhivtsiv derzhavnoi kryminalno-vykonavchoi sluzhby Ukrainy. *Naukova shkola akademiia I. Ziaziuna u pratsiakh yoho soratnykiv ta uchniv.* / za. red. O. H. Romanovskyi. Kharkiv : NTU "KhPI", 2019. pp. 13–15.

16. Shashenkova A. O. Osobystisna samorehuliatytsiia studentiv pedahohichnoho profilu navchannia [Personal self-regulation of students majoring in pedagogy]. *Osobystist ta suspilstva v tsyfrovu eru: psykhologichnyi vymir.* Odesa, 2022. pp. 272–274.

17. Shashenkova A. O. Sotsialno-emotsiine navchannia yak perspektyvna osvithnia traiektoriia [Social and emotional learning as a promising educational trajectory]. *Innovatsiini naukovi doslidzhennia u haluzi pedahohiky ta psykhologii.* Lviv, 2023. pp. 166–168.

18. Ahmetoglu G., Leutner F., Chamorro-Premuzic T. EQ-nomics: Understanding the relationship between individual differences in trait emotional intelligence and entrepreneurship. *Personality and Individual Differences*, 2011. No. 51, pp. 1028–1033. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2011.08.016>.

19. Al-Adamat O. A., Atoum A. Y. Cognitive dissonance and its relationship to emotional intelligence. *Cognition, Brain, Behavior. An interdisciplinary journal*. 2022. No. 26. pp. 215–229. URL: <https://doi.org/10.24193/cbb.2022.26.1>.

20. Barlow C., Hall B. L. What about feelings?: A study of emotion and tension in social work field education. *Social Work Education*. 2007. No. 26. pp. 399–413. DOI: <https://doi.org/10.1080/02615470601081712>.

21. Bunce M. Management and resistance in the digital newsroom. *Journalism*. No.20. pp. 890–905. DOI: <https://doi.org/10.1177/1464884916688963>.

22. Collins S. Social workers, resilience, positive emotions and optimism. *Practice*. 2007. No. 19. pp. 255–269.

23. Evans S., Huxley P., Gately C. Mental health, burnout and job satisfaction among mental health social workers in England and Wales. *The British Journal of Psychiatry*. 2006. No. 188. pp 75–80.

24. Fook J., Askeland G. The "critical" in critical reflection. *Critical reflection in health and social care*. Maidenhead: Open University Press, 2006. pp. 40–53.

25. Ford B. Q., Gross J. J. Why beliefs about emotion matter: An emotion-regulation perspective. *Current Directions in Psychological Science*. 2019. No. 28. pp 74–81. DOI: <https://doi.org/10.1177/0963721418806697>.

26. Gerdes K., Segal E. Importance of empathy for social work practice: Integrating new science. *Social Work*. 2011. No. 56. pp. 141–148. DOI: <https://doi.org/10.1093/sw/56.2.141>.

27. Grant K. M. Sea — level variability over five glacial cycles. *Nat. Commun.* 2014. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/02650533.2012.745842>.

28. Hur S. Y., Van den Berg P. T., Wilderom C. P. Transformational leadership as a mediator between emotional intelligence and team outcomes. *The Leadership Quarterly*. 2011. No. 22. pp. 591–603. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2011.05.002>.

29. Ingram R. Emotions, Social Work Practice and Supervision: An Uneasy Alliance? *Journal of Social Work Practice*. 2013. No. 27. pp. 5–19.

30. Ingram R. Understanding Emotions in Social Work: Theory, Practice and Reflection. Maidenhead. UK: McGraw Hill, 2015.

31. Kotsou I., Mikolajczak M., Heeren A. Improving emotional intelligence: A systematic review of existing work and future challenges. *Emotion Review*. 2019. No. 11. pp. 151–165.
32. Sundararajan L. Echoes after C. Rogers: “Reflective Listening” Revisited American Psychological Association The Humanistic Psychologist. July 199523(2):259–271. DOI: <https://doi.org/10.1080/08873267.1995.9986828>.
33. Morrison T. Emotional Intelligence, Emotion and Social Work: Context, Characteristics, Complications and Contribution Get access Arrow. *The British Journal of Social Work*. 2007. Vol. 37, Iss. 2. pp. 245–263. DOI: <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcl016>.
34. Mykhailova B. Comparison of emotional intelligence disorders and personality disorders. *PMGP*. 2024. No. 9. URL: <https://ev-ojs.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/495>.
35. Nilsson P. Are empathy and compassion bad for the professional social worker? *Advances in Social Work*. 2014. No. 15. pp. 294–305.
36. Oterholm I. Online critical reflection in social work education: Kritisk refleksjon på nett i sosialarbeiderutdanningen. *European Journal of Social Work*. 2009. No. 12. pp. 363–375. DOI: <https://doi.org/10.1080/13691450902930738>.
37. Ruch G. Where have all the feelings gone? Developing reflective and relationship-based management in child-care social work. *British Journal of Social Work*. No. 42. pp. 1315–1332.
38. Stanley S., Mettilda G. Professional competencies in social work students: Emotional intelligence, reflective ability and empathy — A comparative and longitudinal analysis. *Social Work Education*. 2020. pp. 1–16.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2025.